

GENRE REDUX

Vijay K. Bhatia *Worlds of written discourse: A genre-based view.* Advances in applied linguistics. London: Continuum 2004. 228 s. ISBN 0-8264-5446-1.

Vijay Bhatian vuonna 1993 ilmestynyt *Analysing genre: Language use in professional settings* on yksi genreteorian keskeisistä teoksista. Se arvioitiin myös Virittäjässä vuonna 1999 (Heikkinen ja Hiidenmaa 1999). Tuossa kirjassa Bhatia liikkui paljolti Swalesin *Genre analysis* -kirjan (1990) hengessä. Bhatian versio genreteoriasta oli kuitenkin poikkeuksellisen selkeä ja helposti sovellettavissa käytäntöön. Kirjaa on toisaalta kritisoitu instrumentaalisuudesta. Kriitikkojen mukaan Bhatian suosio perustuu ainoastaan siihen, että opiskelijat saavat siitä yksinkertaisen mallin työelämän tekstien analysoimiseen, minkä ajatellaan aukaisevan ovet työelämään. Helppo sovellettavuus on kuitenkin melkoinen ansio, etenkin tekstintutkimuksessa, jossa kovin selkeitä malleja tutkimuksen tekemiseen ei yleensä ole ja jossa pyörä keksitään joka kerta uudelleen.

Nyt, runsaat kymmenen vuotta myöhemmin, Bhatia on julkaissut uuden genreteoriaa ja sen sovelluksia käsittelevän kirjan. Onko Bhatialla uutta annettavaa, vai hiihtääkö hän kuluneita latuja? Oikeastaan vastaus molempiin kysymyksiin voisi olla myönteinen. Mitään järisyttävän uutta ja erilaista tuore kirja ei tarjoa, mutta se on kuitenkin päivitetty katsaus genreteorian kysymyksiin ja sellaisena, ei ehkä yllättäen, selkeä ja helposti käytäntöön sovellettavissa.

Kirjansa aluksi Bhatia hahmottelee genretutkimuksen historiaa ja erilaisia koulukuntia. Hän erottelee amerikkalaisen koulu-

kunnan (esim. Bazerman 1994; Berkenkotter ja Huckin 1995), Sydneyn koulukunnan (esim. Martin 1993) ja brittiläisen koulukunnan, jonka edustajiksi Bhatia laskee Swalesin ja itsensä. Se, että tällainen historiankirjoitus on ylipäättään mahdollista, on jo osoitus siitä, että genreteoria on selvästi saavuttanut jonkinlaisen kuhnilaisen normaalitieteen vaiheen. Myös suomalaisessa tekstintutkimuksessa tekstien tarkastelu genresilmälasein on jo pikemminkin normi kuin poikkeus.

Bhatian kirjan perusväite on se, että maailma on monimutkaisempi kuin perinteinen genreanalyysi antaa ymmärtää. Perinteisesti tutkimuksen kohteena on ollut melko yksinkertaisia ja yksiselitteisiä tekstilajeja. Tämä on luonnollisesti perusteltua teorianmuodostuksen ja pedagogisten tavoitteiden näkökulmasta mutta antaa teksteistä ja niiden maailmasta yksinkertaistetun kuvan. Bhatian mukaan todellisen maailman tekstit ovat monella tavalla monimutkaisia: tekstilajit muuttuvat ajan myötä ja ovat eri tavoin hybridisiä, ja lisäksi kokeneet kirjoittajat vääntävät ja taivuttavat tekstilajeja eri suuntiin. Bhatian uuden kirjan tavoitteena on kuvata näitä todellisen maailman tekstejä ja niiden implikaatioita genreteorialle. Kuten hän itse sanoo: »Olen tarkoituksella ja tietoisesti yrittänyt kääntää selkäni luokkahuoneelle ja kohdata diskurssien maailman sellaisena kuin se todella on: kompleksisena, dynaamisena, muuttavana, ennakoimattomana ja joskus kaottilaisena» (s. xvii).

▷

Kun Bhatia edellisessä kirjassaan esiteli genreanalyysille kolme tasoa (rekisterianalyysin, funktioanalyysin ja diskurssi-analyysin), nyt tasoa on neljä. Bhatian mukaan tekstejä pitää tarkastella tekstuaalisella, sosiokognitiivisella ja sosiaalisella tasolla, ja näistä sosiokognitiivinen taso jakautuu vielä kahtia taktiseen tasoon, joka on varsinaisen genretietouden taso, sekä ammatilliseen tasoon. Bhatian mukaan genretutkijat ovat keskittyneet kieleen ja tekstuaaliseen tasoon mutta laiminlyöneet niiden sosiokognitiivisten tekijöiden analysoimisen, jotka vaikuttavat tekstilajien luomiseen ja tulkitsemiseen. Tästä syystä analyysit jäävät kaavamaisiksi ja abstrakteiksi eivätkä pysty vastaamaan siihen, miten tekstilajeja todellisuudessa tulkitaan tai miksi jokin tietty tekstilajin edustaja on onnistuneempi kuin muut. Tekstilajien tulkinta ja käyttö vaativatkin tekstilajin alaan liittyvää ammatillista tietoa sekä tietoa yhteisön sosiaalisesta toiminnasta, eikä kielentutkija ole näiden asioiden asiantuntija. Siten hän ei myöskään todellisuudessa ole useimpien tekstilajien asiantuntija. Bhatia ehdottaakin perinteisen tekstuaalisen tason analyysin rinnalle etnografista ja sosiokriittistä tutkimusta, joka paljastaisi jotain tekstilajien todellisesta käytöstä.

Bhatian kirja on erittäin selkeä perusesitys tekstilajiteoriasta. Ehkä aivan ensimmäiseksi johdatukseksi aiheeseen siitä ei kuitenkaan ole. Kirjoittaja ei nimittäin malta esitellä aivan kaikkia peruskäsitteitä, vaan hän kuvaa heti aluksi hybridisyyttä sekä muita tekstilajeissa esiintyviä jännitteitä ja monimutkaisia piirteitä. Perinteiset funktion ja retorisen rakenteen analyysit tulevatkin esille vasta myöhemmin esimerkkien myötä.

Toisaalta juuri erilaisten tekstilajeihin liittyvien käsitteiden ja hybridisyyden eri tapojen esittelyssä ovat ehkä Bhatian kirjan suurimmat ansiot. Hän selittää selvästi, mitä

ovat genrejoukko (engl. *genre set*, niiden tekstilajien joukko, joita tietty työyhteisö käyttää päivittäin), genrejärjestelmä (engl. *system of genre*, johonkin tiettyyn yksittäiseen kommunikaatiotapahtumaan liittyvät tekstilajit), supergenre (engl. *super genre*, tekstilaji, joka on niin yleinen, että se ylittää eri yhteisöjen ja alojen väliset rajat) ja genreyhteisö (engl. *genre colony*, tekstilajien ryhmä, jolla on samankaltaisia kommunikatiivisia tavoitteita). Hybridien tekstilajien tuottamisesta Bhatia mainitsee tekstilajien sekoittamisen (engl. *genre mixing*), tekstilajin taivuttamisen (engl. *genre bending*) sekä tekstilajin sulauttamisen (engl. *genre embedding*). Aivan kaikilta osin käsitteiden määrittely ei kuitenkaan lukijalle aukene. Yllä esiteltyt ilmiöt ovat luonnollisesti hyvin lähellä toisiaan ja osittain myös päällekkäisiä. Paikoin kuitenkin myös Bhatia itse tuntuu menevän niissä sekaisin: välillä *genre bending* ja *genre mixing* ovat sama asia (s. 73) ja välillä hänen mielestään taas on kyse hieman erilaisista ilmiöistä (s. 87). Kirja on kokonaisuudessaan kuitenkin erinomainen esitys näistä monimutkaisista tekstilajeihin liittyvistä ilmiöistä.

Erityistä huomiota kirjassa saa tekstilajin taivuttaminen. Tällä Bhatia tarkoittaa sitä, että tietyn tekstilajin viestinnällistä tavoitetta muokataan uuteen suuntaan. Esimerkiksi akateemisen tekstin johdanto voi tekstin esittelyn lisäksi saada mainostekstin piirteitä. Bhatia puhuu tällaisen toiminnan yhteydessä yksityisistä tavoitteista (engl. *private intentions*). Diskurssiyhteisön asiantuntijajäsenet voivat käyttää hyväkseen genretietouttaan ja muokata genreä sosiaalisesti hyväksytyjen tavoitteiden lisäksi myös omien yksityisten tavoitteidensa mukaiseksi. Kun sanotaan, että kieli on valtaa, Bhatian mukaan tämä tarkoittaa juuri genren valtaa tai genren voimaa (s. 189). Genretietous antaa mahdollisuuden paitsi luoda, käyttää ja tulkita tekstilajeja myös

luoda uusia innovatiivisia genrekonventioita, joita voi käyttää yksityistenkin tavoitteiden saavuttamiseen. Mallikelpoisen esimerkin tekstilajin taivuttamisesta antaa Bhatian oman kirjan johdanto: siinä esittely ja mainostaminen kohtaavat toisensa sulavasti ja tehokkaasti.

Kaikenlaisten tekstien mainostuminen on Bhatian mukaan yleensäkin yksi kaikkein yleisimmistä ilmiöistä tämän päivän tekstilajeissa, sillä taloudellinen kilpailu tuo mainostamisen ja myyninedistämisen lähes kaikille aloille. Esimerkiksi akateemisessa maailmassa tutkijat joutuvat korostamaan tutkimushankkeittensa tarpeellisuutta rahoituksen toivossa ja yksiköt esittämään toimintansa suotuisassa valossa erilaisten arviointien takia. Bhatia mainitsee samankaltaisia esimerkkejä muualtakin, esimerkiksi hyväntekeväisyysjärjestöjen rahankeräykset, joissa myös joudutaan korostamaan omien hankkeiden erinomaisuutta. Kilpailu on kovaa siis hyväntekeväisyysdesäkin.

Bhatian teoksella on eittämättömät teoreettiset ansionsa, mutta niiden lisäksi se on erinomainen lähde monien erilaisten tekstilajien analyysissä. Esimerkit ovat monelta eri alalta ja edustavat hyvin monenlaisia tekstilajeja (esimerkiksi kirjojen johdantoja, oppikirjoja sekä erilaisia mainos- ja lakitekstejä). Teoksesta on siis varmasti hyötyä erilaisten tekstien parissa työskenteleville tutkijoille.

Vaikka Bhatia ottaa huomioon useimmat genreteorian keskeiset lähteet, silmiinpistävää on, että kirja sisältää erittäin paljon viittauksia kirjoittajan omaan tuotantoon. Tämä on toisaalta perusteltuakin: kirjasarjan toimittaja sanoo esipuheessa, että koko sarjan tarkoituksena on ollut julkaista asemansa vakiinnuttaneiden tutkijoiden kirjoja, jotta nämä voisivat koota yhteen panostaan soveltavan kielentutkimuksen alalla. Juuri tässä tarkoituksessa myös Bha-

tian kirja toimii hyvin. Bhatia on julkaissut vuonna 1993 ilmestyneen kirjansa jälkeen hyvin paljon, mutta suuri osa hänen tutkimuksistaan on ilmestynyt mitä erilaisimmissa aasialaisissa ja eurooppalaisissa julkaisuissa, joiden käsiin saaminen on todennäköisesti vaikeaa. Tämä kirja koostaa hyvin yhteen näiden julkaisujen ajatuksia. Silti ei voi paikoitellen välttyä pieneltä sisäänpäin lämpiämisen vaikutelmalta. Asiaa ei myöskään auta esimerkiksi se, että Bhatia käyttää yhtenä esimerkkinään kirjan takakansiteksteistä Swalesin jo mainittua *Genre analysis* -kirjaa. Swales on yksi Bhatian tärkeimmistä työtovereista. He ovat julkaisseet yhdessä artikkeleita, ja Bhatia kiittää Swalesia kirjansa esipuheesakin. Onko Swalesin kirjan käyttäminen aineistona hauska yksityiskohta vai epäonnistunutta huumoria, sen päättäköön jokainen itse.

Vaikka olen edellä kritisoinut Bhatian teosta, sen puutteet ovat suurelta osin kuitenkin pintailmiöitä. Kaiken kaikkiaan teos jäsentää erinomaisella tavalla monimuotoista ja moneen suuntaan laajenevaa tekstilajien maailmaa. Se tarjoaa myös erinomaisen ja sujuvan kehikon tekstilajien analysoimiseen. Uskon, että ainakin opiskelijat ja opinnäytetöiden kirjoittajat ovat sellaista kaivanneet. ■

KIMMO SVINHUFVUD

Sähköposti: kimmo.svinhufvud@helsinki.fi

LÄHTEET

BAZERMAN, CHARLES 1994: Systems of genres and the enactment of social intentions. – Aviva Freedman & Peter Medway (toim.), *Genre and the new rhetoric*. Critical perspectives on literacy and education. London: Taylor & Francis.

▷

- BERKENKOTTER, CAROL – HUCKIN, THOMAS
1995: *Genre knowledge in disciplinary communication: Cognition/culture/power*. Hillsdale: Erlbaum.
- BHATIA, VIJAY K. 1993: *Analysing genre: Language use in professional settings*. London: Longman.
- HEIKKINEN, VESA – HIIDENMAA, PIRJO 1999: Institutionaaliset tekstit ja genret tekstintutkimuksen kohteena. – *Virittäjä* 103 s. 142–150.
- MARTIN, J. R. 1993: A contextual theory of language. – Bill Cope & Mary Kalantzis (toim.), *The powers of literacy: a genre approach to teaching writing*. Pittsburgh Series in Composition, Literacy and Culture. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- SWALES, JOHN 1990: *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.

LÄSNÄOLO TEKSTISSÄ

Henna Makkonen-Craig *Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005. 268 s. ISBN 951-746-711-7.

Henna Makkonen-Craig käsittelee Helsingin yliopistossa tarkastetussa väitöskirjassaan *Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä* dialogiseksi passiivilauseeksi kutsumansa kielenilmiön diskurssifunktioita sanomalehtiteksteissä. Ilmiötä ei ole aiemmin tutkittu tai edes nimetty, mutta Makkonen-Craigin tutkimus piirtää siitä monipuolisen ja kiinnostavan kuvan valottaen sitä niin kieliopin, tekstin kuin journalistisen kontekstinkin näkökulmista.

Väitöskirjan alkulehdillä kirjoittaja asemoi itsensä tekstintutkijaksi ja tutkimuksensa osaksi tekstintutkimuksen kenttää. Tekstit ovat fennistiikassa olleet viime vuosina verraten vilkkaan tutkimuksen kohteena. Tekstintutkimuksen alalta on valmistunut joitain väitöskirjatöitä ja tekeilläkin on useita. Tekijät käyttävät niin kriittisen diskurssianalyysin, retoriikan kuin strukturalistisen tekstintutkimuksenkin käsitteistöä

ja kuvausvälineistöä. Kieliopin malleina hyödynnetään erityisesti systeemis-funktionaalista kielioppia mutta myös aivan perinteisen kieliopin kuvauksen käsitteitä. Väitöskirjojen lisäksi on ilmestynyt useita fennistisiä kirjoja ja artikkelikokoelmia, jotka käsittelevät tekstintutkimusta. Mikään näistä ei kuitenkaan tarjoa suoraa esikuvaa Makkonen-Craigin tutkimukselle, vaan hän on lähtenyt rakentamaan omanlaistaan viitekehystä ja lähestymistapaa.

Yhteistä monen suomalaisen tekstintutkimuksen edustajan kanssa Makkonen-Craigin väitöskirjalla on teoreettinen monilähtöisyys: Makkonen-Craig rakentaa tutkimuksensa yhtäältä dialogismin teorialle, erityisesti siinä muodossa kuin sitä on kehittänyt ruotsalainen Per Linell (ks. erityisesti Linell 1998). Linellin tapaan Makkonen-Craig hakee vaikutteita myös keskusteluanalyysista; keskusteluanalyysin